

Ivica Žile

Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, Dubrovnik

REZULTATI ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA U DVORIŠTU PALAČE RESTIĆ NA PREDJELU PUSTJERNE U DUBROVNIKU

U članku autor obrađuje rezultate zaštitnih arheoloških istraživanja koja su izvođena u dvorištu barokne palače Restić br. 7. Ti su rezultati pružili nove spoznaje o povijesnim građevinama koje su egzistirale na ovom prostoru do potresa 1667. godine. Donja vremenska granica pronađenih povijesnih struktura najranije može ići u 13. stoljeće s mogućnošću njihovo izgradnje i u slijedećem stoljeću. U 19. stoljeću ovaj prostor se reaktivira u dvorište barokne palače Restić.

UVOD*

Na predjelu Pustjerne (jugoistočni dio stare jezgre grada Dubrovnika) izvršena su zaštitna arheološka istraživanja u dvorištu barokne palače Restić br. 7.¹ Prostor dvorišta lociran je između ulice Ispod mira na jugu i ulice Đura Baljevića na istoku. Flankiraju ga ogradni zidovi čiji korpusi su recentne provenijencije, osim neznatnih sačuvanih zona povijesnih struktura koje su vidljive s vanjske strane južnog ogradnog zida (ulica Ispod mira).

Dvorište na zapadu flankira istočna fasada palače Restić, dok ga na sjeveru zatvara sjeveroistočni ugao palače Restić i susjedni stambeni objekt u ulici Đura Baljevića.

Ovaj prostor vjerojatno poprima današnji oblik krajem 19. st., kada se barokna palača Restić adaptira za Dječje zaklonište 1893. godine.² Tada se u istočnom zidu odmorišta (stepenište koje vodi na prvi kat palače) probija otvor vrata kojima se pristupalo na terasu.³ Recentnim zahvatom vrata se zatvaraju jednostrešnim prizemnim objektom, a na njegovom istočnom zidu otvaraju se nova vrata. Ovaj objekt izgrađen je pedesetih godina ovog stoljeća zbog formiranja više stambenih jedinica unutar palače, te poprima funkciju nužnika.

Tada se vjerojatno betonira čitav prostor dvorišta; osim uske zone (cca 2 m) uz susjedni sjeverni stambeni objekt (ulica Đura Baljevića). Ovaj prostor upušten je za 160 cm u odnosu na niveletu novo formirane terase, vjerojatno kako bi se smanjio prodor vlage u sjeverni objekt.

Drugi ulaz na terasu formira se u prizemlju sjeveroistočnog proširenja palače pretvaranjem prozora u vrata.⁴ (slika 1.).

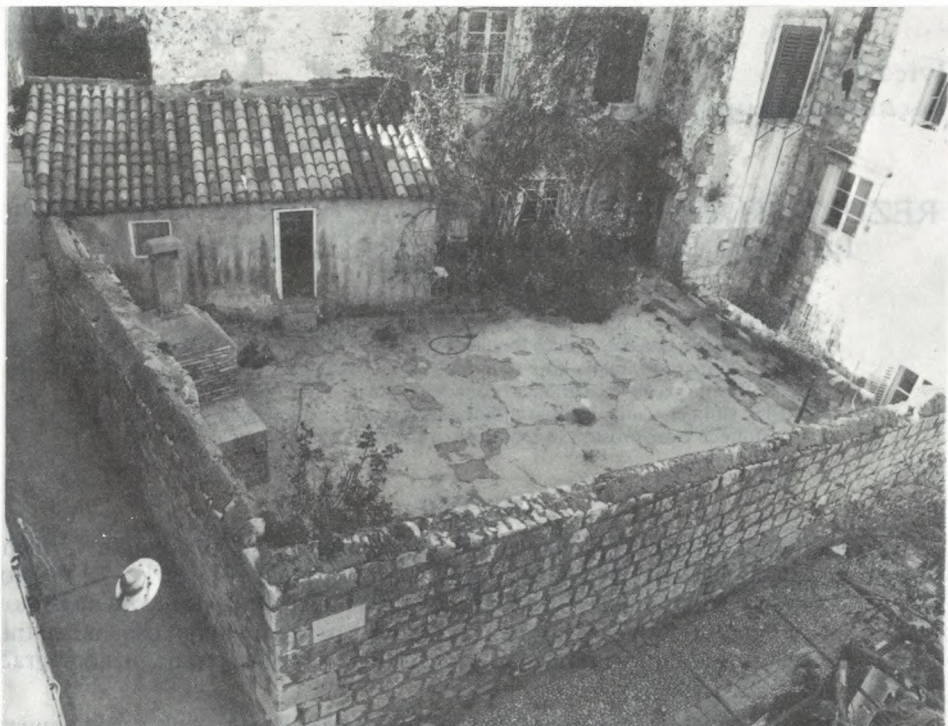
* Srdačno se zahvaljujem kolegama koji su mi pomogli u opremanju teksta: dipl. ing. arh. Zehri Čomor na grafičkoj obradi arhitektonskog snimka arheoloških nalaza i predloženoj rekonstrukciji nalaza, te tehničaru Miljenku Mojašu na fotografijama nalaza.

¹ Nada Grujić, Dubrovnik-Pustjerna, Radovi Instituta povijesti umjetnosti br. 10, Zagreb 1986, str. 7 – 39;

² Marija Planić-Lončarić, Pustjerna, Knjiga VI, str. 20 – 24, Zagreb 1984.; Elaborat kulturno-povijesne valorizacije, Institut povijesti umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu;

³ Vladimir Marković, Palača Restić – Restić 7, str. 24, Zagreb 1989, Elaborat istražnih radova, Zavod za restauriranje umjetnina;

⁴ o. c. str. 25;

Sl. 1. Postojeće stanje dvorišta prije arheoloških istraživanja

Areal zaštitnih arheoloških istraživanja obuhvatio je čitav prostor dvorišta-terase barokne palače Restić. Četiri sonde su otvorene u zoni ulice Ispod mira zbog definiranja pronađenih povijesnih struktura u dvorištu palače. Zbog tog razloga neznatno je istraživano u prostoru ulice Đura Baljevića.

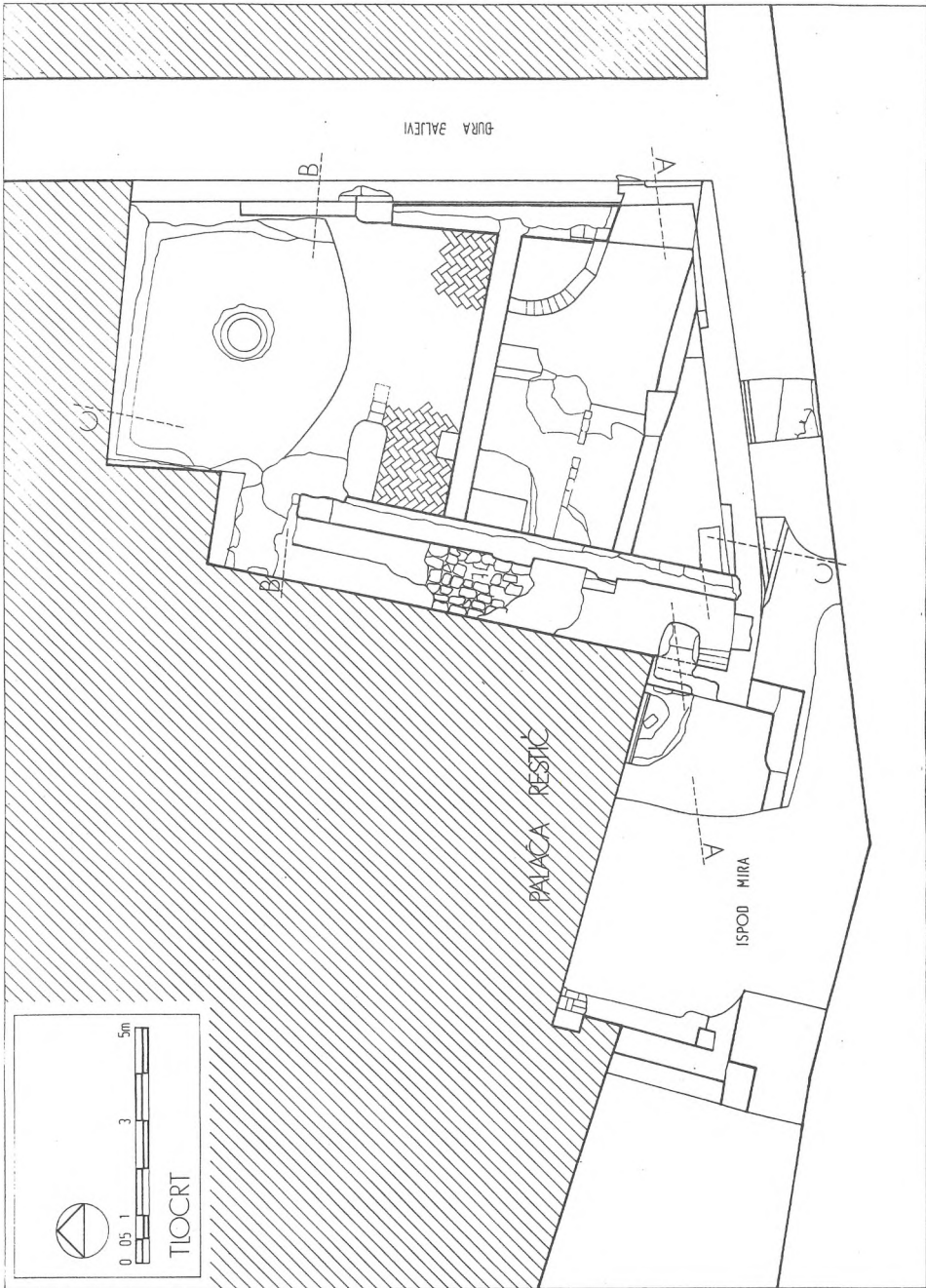
Osim navedenih istraživanja uklonjena je žbuka sa istočne fasade barokne palače Restić.⁵

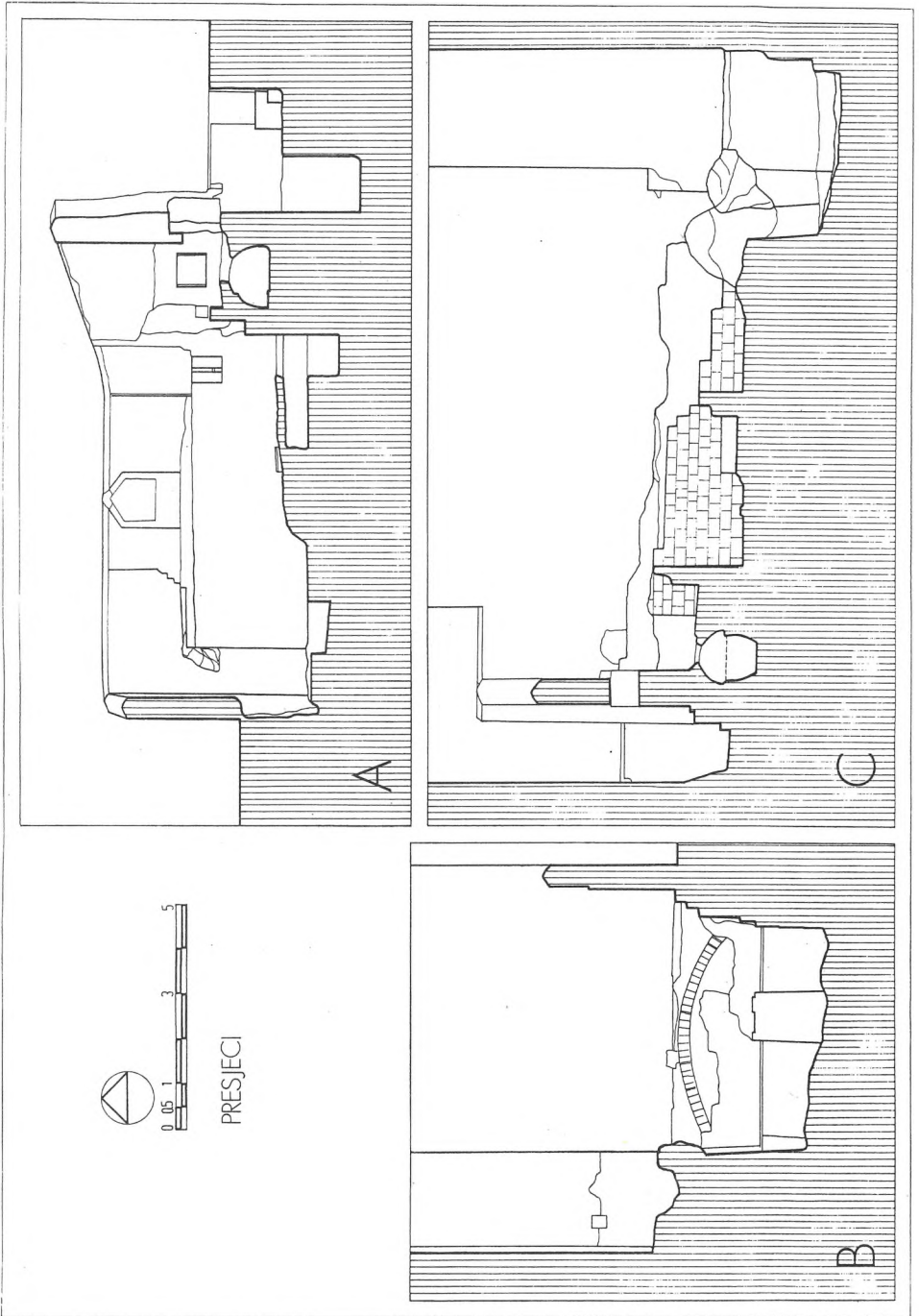
TIJEK I REZULTATI ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA

Zaštitnim arheološkim istraživanjima prethodilo je razlaganje recentnog prizemnog objekta koji se naslanjao na istočnu fasadu barokne palače Restić.

Zatim se pristupilo uklanjanju betonske podnice terase, nakon koje slijedi konstantni sloj šuta sa sporadičnim nalazima, kojih registrirane dubine ne pružaju relevantnu databilnu stratigrafsku okosnicu za njihovo datiranje, jer su oni ovdje dospjeli sukcesivnim zatrpavanjem ovog prostora pretvarajući ga prvo u deponij odbačenog materijala, a zatim u dvorište-terasu. Ovaj proces odvijao se tijekom postpotresnog perioda pa sve do današnjih dana.

⁵ Zaštitna arheološka istraživanja trajala su od 13. prosinca 1988. godine, a izvođena su u ime Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnik do 8. ožujka 1989. godine uz manje prekide. Stručnu ekipu sačinjavali su: prof. Ivica Žile, arheolog i voditelj istraživanja, dipl. ing. arh. Zehra Čomor, dipl. ing. arh. Darko Tesić – arhitektonska dokumentacija, te tehničar Miljenko Mojaš, foto-dokumentacija. Investitor i organizator radova Zavod za obnovu Dubrovnika;

Dakle, ispod recentnih niveleta i sloja šuta, kojih debljina varira od 20 do 500 cm, pronađene su izvorne nivelete (popločenja izvedena u kamenu ili opeci ili temeljne stope) i zidovi kojih se povijesni slijed može pratiti međusobnim superponiranjem, interpolacijom ili devastacijom mlađih struktura nad starijim. Ovaj princip poštovat će se u interpretaciji nalaza, pa će se tako doći do njihovih relativnih kronologija i atribucija. Za striktniju dataciju nalaza nedostaju arhivski izvori, koji nisu do sada pronađeni, iako je uloženo dosta truda na arhivskom istraživanju za čitav tretirani kompleks Pustijerne.⁶

DVORIŠTE

Nakon uklanjanja recentnog prizemnog objekta i njegovog recentnog poda (popločenje izvedeno taraco pločicama), pronađen je zid smjera sjever-jug koji je paralelan sa baroknom palačom Restić. Pronađeni zid superponira južni ogradni zid dvorišta. Slijedećim istražnim slojem definirano je njegovo protezanje prema sjeveru koje nasilno završava neznatno prije sjeveroistočnog proširenja palače Restić. Daljnjim istražnim radovima pronađen je nadsvođen prostor u jugozapadnom dijelu dvorišta. Pronađeni svod upire se svojom istočnom petom na pronađeni zid smjera sjever-jug, a suprotnom petom na istočni fasadni zid barokne palače Restić. Na svodu je pronađeno popločenje od opeke koje je devastirano šahtom recentne kanalizacije. Odmah iza svoda prema sjeveru, u nižem sloju, sve do sjeveroistočnog proširenja palače, pronađeno je kameno popločenje (kaldrma), koje kontinuirano ispod pronađenog svoda prema jugu. Sondiranjem popločenja ustanovljeno je da je ono popravljano dva puta. Također je indikativan podatak da se pod oštrim kutom popločenje lomi na poziciji svoda, što se može protumačiti konfiguracijom terena, odnosno ovaj lom vjerojatno diktira živac. Ovaj nalaz potrebno je atribuirati kanalom – klončinom oko kojeg se formiraju dva niza tvoreći blok koji obuhvaća prostor između današnjih ulica Restićeve na zapadu i Đura Baljevija na istoku. Negiranje izvorne funkcije klončina započinje na Pustijerni izgradnjom renesansnih palača koje se proširuju na susjedne građevinske čestice angažirajući njihove prostore za stepeništa.⁷

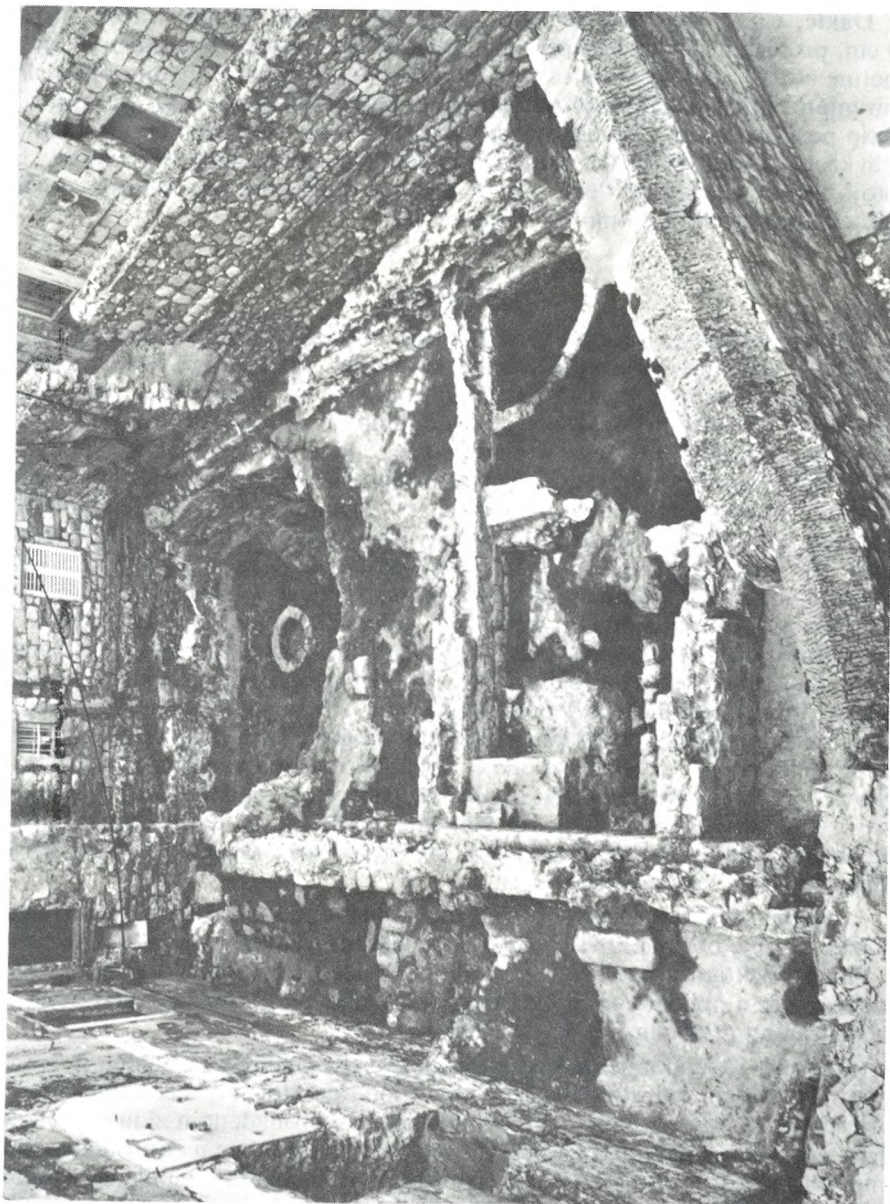
U našem slučaju dolazi do još veće degradacije, odnosno do potpune negacije klončine koju je prouzrokovao potres 1667. godine, a moguće ju je jedino fiksirati na osnovi rezultata arheoloških istraživanja i autopsije tlocrta tretiranog bloka. Istraživanjem u preostalom dijelu dvorišta pronađena je mreža zidova koja tvori logičnu cjelinu građevinskih čestica (slika 2. i 3.).

Nasuprot zapadnom zidu koji s istoka zatvara klončinu pronađen je zid istog smjera. Pronađeni zid djelomično je superponiran istočnim recentnim ogradnim zidom dvorišta, koji ga koristi za svoj temelj. Na pronađenom zidu zapaža se da njegova prva dva koršta (gledajući od izvorne nivelete) strše u odnosu na sačuvani gornji korpus zida. Navedena razlika u odstupanju širine zida, omogućuje hipotezu o ranijoj fazi zida, ako se dovede u vremenski kontekst 1520. ili 1639. godine, kada su notirani razorni potresi u arhivskim dokumentima.⁸ Dakle, druga faza zida egzistira do potresa 1667. godine, kada dolazi do rušenja stambenog objekta i njegove potpune negacije, pretvarajući njegov prostor u deponij. Sonda koja je otvorena

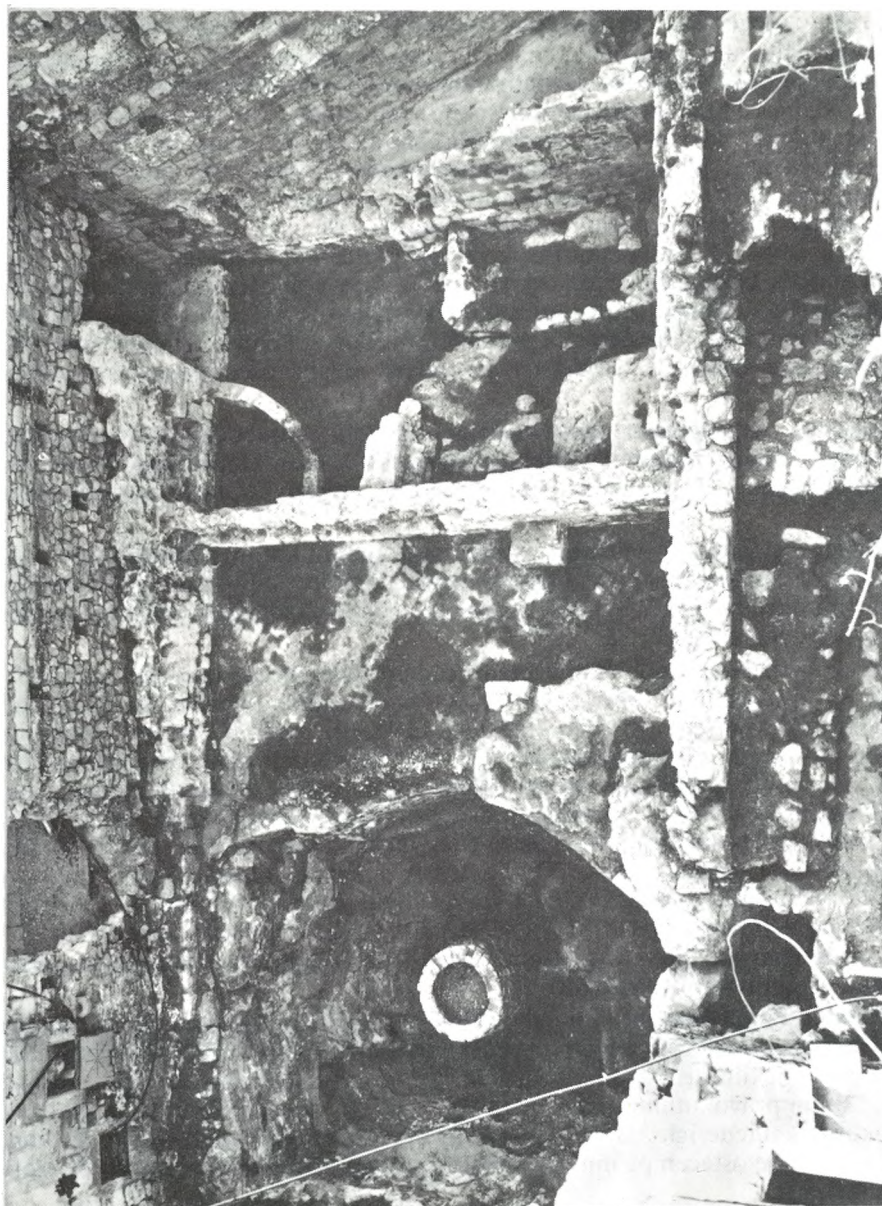
⁶ Prema usmenim podacima dr. Nade Grujić i dr. Vladimira Markovića, prof. Ivo Marinović nije pronašao neke bitne arhivske podatke za palaču Restić;

⁷ Nada Grujić, o.c. str. 22;

⁸ Ibid, str. 20, autor navodi arhivske podatke;

Sl. 2. Total istraženog dvorišta palače snimljeno sa zidina

Sl. 3. Total istraženog dvorišta palače snimljeno iz palače

na južnom završetku istočnog zida na poziciji spoja dvorišta i ulice Đura Baljevija definirala je njegov kraj. Pronađena je sjeverna špalta vrata (ispod pločnika ulice). Suprotna špalta nije pronadana, ali je na južnom ogradnom zidu dvorišta sačuvana peta nadvoja koje je pandan neznatno sačuvan na vrhu južnog završetka istočnog zida. Istočnije od pronadene sjeverne špalte vrata sonda je neznatno proširena (prijetila je opasnost od urušavanja materijala) prema ulici Đ. Baljevija. Tijekom ovih radova pronadeno je kameno popločenje nekadašnje ulice. Na sjevernom dijelu istočnog zida, gdje je vidljiva rešetka otvorena je sonda koja zadire u prostor ulice Đ. Baljevija. Iako sonda nije razjasnila pitanje reške, jer je zid na ovom mjestu sačuvan u visini od dva korša, ona je potvrdila rezultat prethodne sonde, pronalazak kamenog popločenja ulice. Ako se ovi rezultati popločenja registriranih navedenim sondama, kompariraju s arhivskim izvorima i rezultatom arheoloških istraživanja u Karmenu, tada datacija pronadnog uličnog kamenog popločenja može najranije ići pred kraj 15. stoljeća, s još većom mogućnošću njegove izgradnje u 16. st.⁹

Okomito na lateralne zidove (istočni i zapadni) pronadana su dva paralelna zida koji formiraju trodjelnu podjelu građevinske čestice. Unutrašnje stijenke svih pronadenih zidova su ožbukane, što nesumnjivo govori o njihovoj funkciji interijera.

Južni zid, od dva pronadana, zatvara pod šiljatim kutom prostoriju br. 1. Zid na istoku završava reškom iznad koje se nalazi uporište nadvoja, te svojim završetkom formira trokutastu prostoriju koja za cca 1 m ima izdignutu niveletu u odnosu na susjednu prostoriju br. 2.

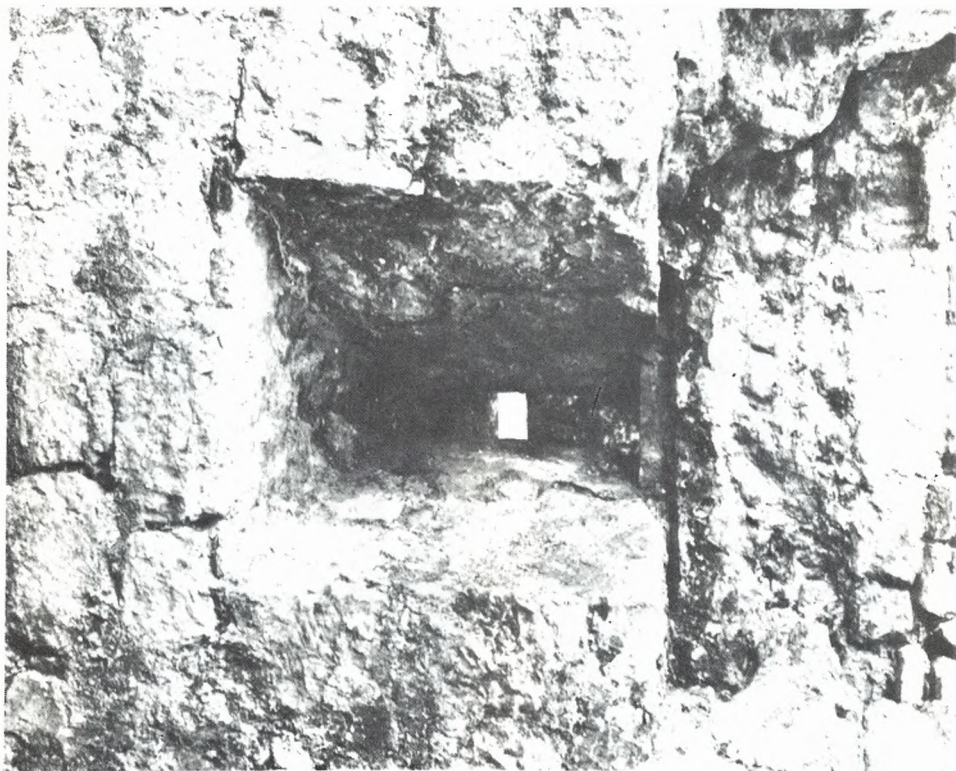
Zbog navedene razlike u niveletama prostorija otvorena je sonda u podu prostorije br. 1, kako bi se otkrio uzrok koji diktira razlike u niveletama. Sondom u prostoriji otkriven je nadsvođeni kanal kanalizacije zidan u kamenu. Kanal ima smjer istok-zapad s otklonom prema jugu. Na zapadu ima spoj s otkrivenom klončinom, a njegovo protezanje prema istoku nije se moglo definirati (izlazi iz zone istraživanja), te na osnovi vizualne procjene njegova dužina iznosi više od 20 m, pa se može pretpostaviti da se njegov izljev nalazi u neposrednoj blizini bastiona Sv. Spasitelja u korpusu zidina. Veoma važan podatak za kronologiju i areal pronadenih povijesnih struktura pružila je navedena sonda, jer je izvorni dio južnog zida (kojeg je inkorporirao ogradni zid dvorišta) zidan na svodu kanala, što znači da je on građen tek nakon izgradnje kanala kanalizacije, a to nesumnjivo govori o njihovoj relativnoj kronologiji.

Jedan od najinteresantnijih nalaza koji je pronadeno tijekom ovih arheoloških istraživanja je pronalazak strijelnice (puškarnice koja po svom obliku odgovara strijelnicama gotičkih fortifikacija).¹⁰ Strijelnicu formiraju lateralne zakošene stijenke sa središnjim pravokutnim otvorom kojeg s vanjske strane uokviruju jednostavne pravokutne kamene igle. Donji unutrašnji dio strijelnice završava ravnom klupicom, a gornji je oštećen pa mu nije moguće sa sigurnošću rekonstruirati završetak (slika 4. i 5.).

Prostorija br. 2. nalazi se sjevernije od prostorije br. 1. Prostorija ima nižu niveletu od susjedne za 1 m. U prostoriji su pronadeno ostaci kamenog popločenja izvedenog na živcu, te ono predstavlja izvornu niveletu prostorije. Po sredini pre-

⁹ Ibid, str. 18;

¹⁰ Ivica Žile, Izvještaj zaštitnih arheoloških istraživanja u tvrđavi Veliki Kaštio u Stonu, Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnik, 1988. godine;

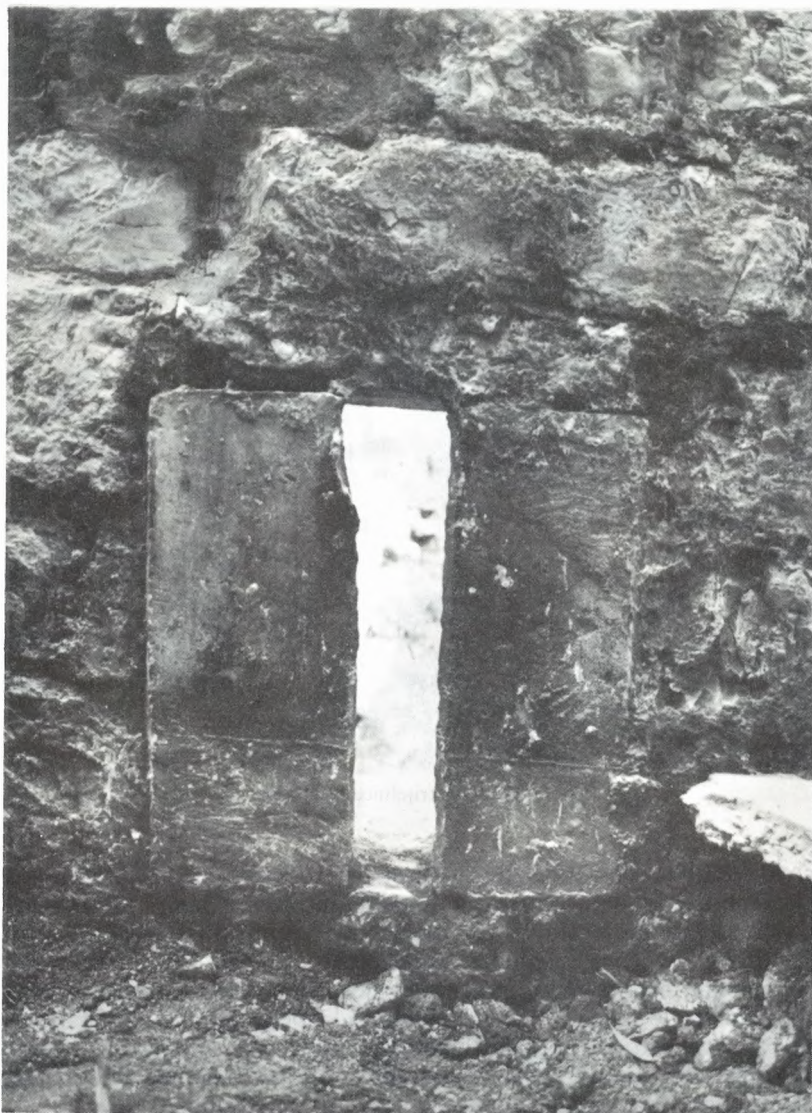
Sl. 4. Snimak strijelnice sa sjevera

gradnog zida dviju prostorija nazire se dvostruka reška koja vjerojatno predstavlja ostatak komunikacije dviju prostorija, a naknadno je zazidana i ožbukana. Nešto dalje od ove pregradnje pronađeni su ostaci pravokutne zidne strukture koja zauzima prostor spoja južnog i zapadnog zida prostorije. Ista takva struktura, samo manjih dimenzija, pronađena je po sredini sjevernog zida prostorije. Nešto dalje od nje pronađena je lučna struktura zidana od opeke koja je ožbukana. Lučna struktura na sjeveru koristi južnu stijenku sjevernog zida, a na istoku zapadni završetak istočnog zida, za svoja uporišta. U unutrašnjosti strukture, nakon sloja gara koji je ispunjavao čitav njezin prostor pronađeno je ožbukano dno.

Navedene strukture prvi put su fiksirane arheološkim istraživanjima na objektu u ulici Miha Pracata br. 1, nešto kasnije u prizemnim objektima u Pracatovoj ulici te velikim arheološkim istraživanjima na dva lokaliteta (bivše košarkaško igralište u Karmenu i u dvorištu osnovne škole »Miše Simoni« – Grad).¹¹

Svi navedeni primjeri omogućuju zaključak da se radi o prizemnim gospodarskim prostorima u kojima su pronađene pravokutne, kvadratne ili polukružne

¹¹ Ivica Žile, Dubrovnik – Miha Pracata 1, Arheološki pregled 1985, Ljubljana 1986, str. 170–171, Isti, Izvještaj zaštitnih arheoloških istraživanja u prizemnim objektima u Pracatovoj, Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, Dubrovnik, 1986, Romana Menalo, Izvještaj o arheološkim istraživanjima u vrtu O. Š. »Grad«, Dubrovački muzej, Dubrovnik, 1987, Željko Rapanić, Arheološka istraživanja na Pustjerni, Arheološki pregled 1986, Ljubljana 1987, str. 139–141;

Sl. 5. Snimak strijelnice s juga

zidane strukture kojih funkciju vjerojatno treba sagledavati u kanonima tipične simbioze poslovnih i stambenih jedinica dubrovačkih stambenih zgrada.

Sjevernije od prostorije br. 2. pronađena je prostorija br. 3. Prostorija se sastoji od dva dijela. Južni dio zauzima prostor između drugog sjevernog pregradnog zida i dvaju lateralnih zidova objekta. U ovom dijelu prostorije otkrivena je njezina izvorna niveleta, koja po visini odgovara pronađenoj niveleti susjedne južne prostorije. Otkrivena podnica izrađena je od žućkaste opeke u slogu riblje kosti. I u ovoj su prostoriji pronađene dvije zidane strukture od kojih je jedna kvadratnog

oblika, a naljepljena je na stijenku pregradnog zida, dok je druga pravokutnog oblika i zidana je do živca koji se nalazi ispod zapadnog zida objekta – klončine.

Na sjevernom dijelu prostorije br. 3., za razliku od njezinog južnog dijela, na kojem je pronađeno izvorno popločenje na koti 10,40 m, započinje sloj šuta sa sporadičnim nalazima keramičkih ulomaka. Nakon istraživanja navedenog sloja visine cca 1,20 m (od kote izvornog popločenja u južnom dijelu prostorije) pojavio se kružni vijenac izrađen od radijalno slaganih opeka. Navedeni rezultati upućivali su da se radi o pronalasku zdenca, te je odlučeno da se on istraži u negativu, tj. da mu se istraži njegov vanjski areal. Identična metoda primijenjena je kod pronađenog zdenca u objektu u ulici Miha Pracata br. 1.¹² Nakon ovog raritetnog nalaza registriran je drugi nalaz zdenca na jugozapadnom dijelu Bunićeve poljane do objekta Ratković, tijekom izmještanja kanalizacije na Poljani.¹³ Daljnjim istražnim radovima na koti 7,55 m pronađeno je dno zdenca. U štu nije bilo nalaza, osim što je pronađeno nekoliko opeka koje su pripadale korpusu zdenca. Pronađeni zdenac ima cilindričan oblik, a završetak je u odnosu na sačuvani vrh iz statičkih razloga proširen. Njegov kružni vijenac zidan je od opeka žute, a rjeđe crvene boje, koje su radijalno slagane, što im omogućuje njihov oblik. Opeka ima vanjsku širinu 9 cm, a sužava se prema kraju na 5 cm; njezina visina iznosi 5 cm, a dužina 19 cm. Nakon istraživanja areala oko cilindričnog korpusa zdenca pojavile su se stijenke koje ga zatvaraju sa svih strana. Na stijenama kao i na dnu prostora, konstatiran je sloj naljepljene žute gline debljine cca 30 cm. Sondiranjem stijenki na nekoliko mjesta, ispod sloja gline pronađen je živac, a u zonama gdje ga nema ili je dosta uvučen, stijenke su zidane kvadrima u pravilnim redovima. Navedeni podatak daje novu atribuciju nalaza. On samo oblikom, a ne terminološki, odgovara pojmu zdenca, jer nije zidan iznad izvora žive vode. Zato ovaj nalaz treba sagledavati kao hibridni oblik koji je nastao simbiozom zdenca i bunara, što potvrđuje obljepljenje stijene i njegovo dno slojem gline sa funkcijom nepropusnosti i skupljanja kišnice, odnosno posjeduje sve attribute bunara.

Dakle, ovo je jedinstveni primjer pronađen u gradu unutar zidina koji po obliku (vijenca) ima sve tipološke karakteristike zdenca, ali po načinu kolektiranja voda tipološki odgovara bunaru.¹⁴ (slika 6.)

Nakon istraživanja areala dvorišta – terase palače Restić započeto je sa istraživanjima sonda u prostoru ulice Ispod mira zbog definiranja pronađenih povijesnih struktura u prostoru dvorišta palače koje se protežu u prostor ulice.

Sonda broj 1.

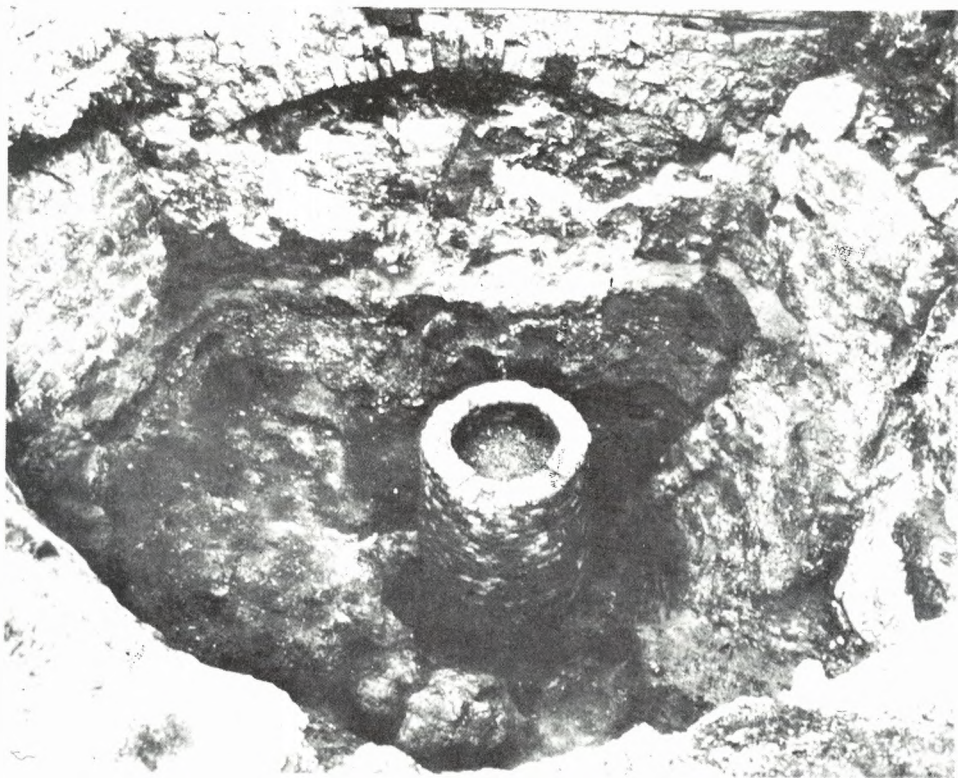
Sonda je otvorena na zapadu od jugozapadnog ugla dvorišta do pozicije gdje završava strijelnica na istoku.

Nakon skidanja betonskog sloja ulice u produžetku jugozapadnog ugla ogradnog zida dvorišta pojavio se zid koji pod pravim kutom skreće prema zapadu. U istom sloju, samo na istoku sonde, pronađeno je dno strijelnice. Istraživanja su nastavljena istočno od pronađenog zida na zapadu do strijelnice. Ispod betonske

¹² Ivica Žile, Dubrovnik – Miha Pracata, Arheološki pregled 1985, Ljubljana 1986, str. 171;

¹³ Josip Stošić, Prikaz nalaza ispod Katedrale i Bunićeve poljane u Dubrovniku, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 12; Zagreb 1988, str. 16;

¹⁴ Jeremić-Tadić, Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika I, Beograd 1938, str. 36–47. O problemima pitke vode u Dubrovniku opširnije se pisalo u citiranom naslovu, ali samo na bazi arhivskih podataka.

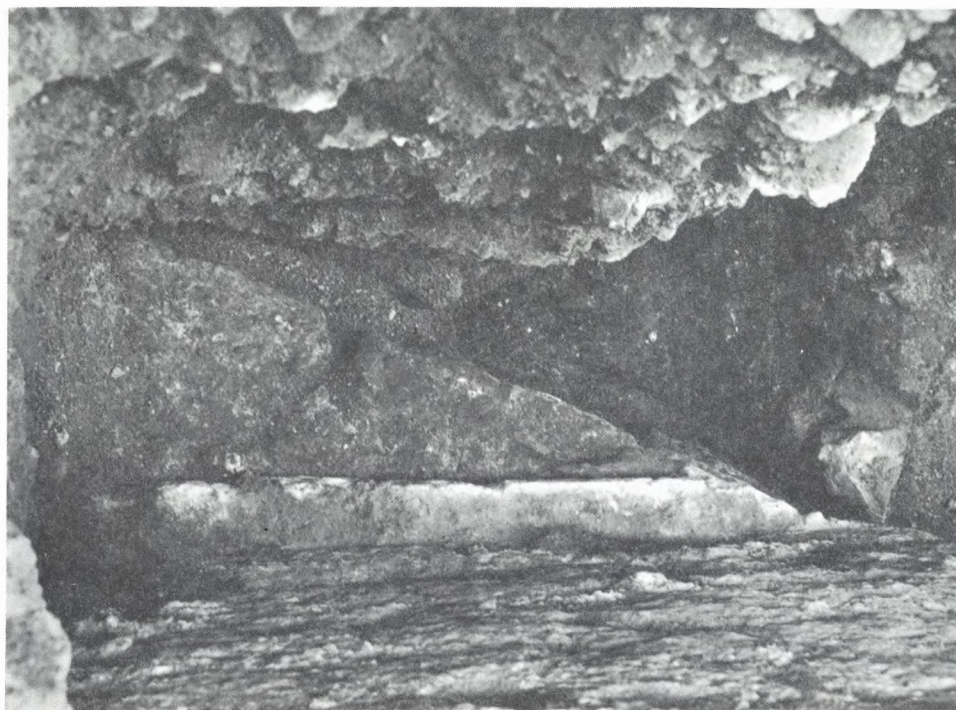

Sl. 6. Snimak sjevernog dijela prostorije br. 3 zdenac-bunar

podnice ulice javlja se konstantni sloj šuta debljine cca 1,20 m u kojem nije bilo nalaza. Na navedenoj dubini javlja se naboj od velike količine vapna i pijeska. Nakon njegovog uklanjanja (visine cca 20 cm) pronađena je temeljna stopa izvornog južnog zida na koti 11,41 m.

Temeljna stopa južnog zida započinje na zapadu od istočnog zida klončine i zauzima čitavu dužinu sonde kontinuirajući prema istoku izvan nje. Na koti nižoj za cca 30 cm od temeljne stope južnog zida pronađen je zid smjera istok-zapad s otklonom prema jugu. U nižem sloju pronađena je njegova temeljna stopa koja je izgrađena na živcu. U prethodnom sloju pronađena je temeljna stopa kortine, što razjašnjava pojavu naboja ispod sloja konstantnog šuta, koji je nastao prilikom njezine izgradnje prekrivajući starije strukture. U zadnjem istražnom sloju, osim temeljne stope pronađenog zida, pronađen je nastavak istočne stijenske klončine u pravcu juga. Kasnijim zahvatom (vjerojatno izgradnjom kortine) anulira se klončina, njezinim prezidavanjem u osi južnog zida, a njezinu funkciju preuzima otkriveni kanal u dvorištu.

Također veoma važan stratigrafski podatak koji je ključan za dataciju – atribuciju pronađenog zida smjera istok-zapad je taj što ga superponira južni zid sa strijelnicom. (slika 7.)

Sl. 7. Snimak sonde br. 1

Sonda broj 2.

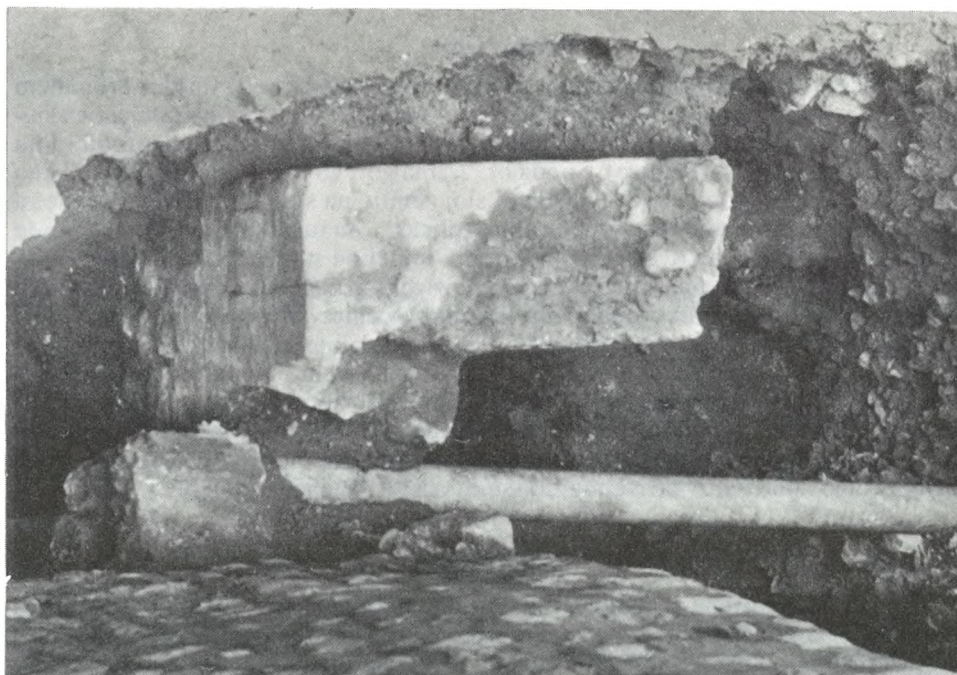
Sonda je locirana nešto istočnije od prethodne sonde (cca 2,5 m) jer pronađeni zid smjera istok-zapad kontinuirano izvan nje, a također da mu se fiksira njegova sjeverna stijenka koja se nije mogla definirati u prethodnoj sondi zbog superponiranja mlađe strukture (zid strijelnice). Sonda br. 2. ima gotovo isti stratigrafski profil kao prethodna sonda. Ispod sloja šteta slijedi sloj zemlje na sjevernom dijelu sonde, a na njezinom južnom dijelu naboj od vapna i pijeska. Za razliku od prethodne sonde južni zid strijelnice ima dvostruko proširenje temeljne stope, što vjerojatno uvjetuje konfiguracija terena. Ona je nasjela na strukturu zidanu od kamena, koja je za vezivno tkivo upotrebila konglomerat vapna i crvenice. Možda se, na osnovi morta, pronađena struktura može dovesti u vezu s kanalom kanalizacije koji je pronađen u južnom jugozapadnom dijelu dvorišta na kojem je izrađen južni zid strijelnice. Struktura od crvenog morta naljepila se na strukturu, koja za svoje vezivno tkivo upotrebljava konglomerat vapna i pijeska. Pronađena struktura kontinuirano ispod kortine prema jugu. Na osnovu smjera i kakvoće morta vjerojatno je treba sagledavati u kontekstu otkrivenog zida smjera istok-zapad u sondi br. 1. (slika 8.)

Sonda broj 3.

Sonda je otvorena zapadnije od pronađenog zida na zapadnom završetku sonde br. 1. Sonda zauzima prostor spoja istočnog završetka južnog pročelja palače Restić i južnog završetka zapadnog zida dvorišta. Na jugu sondu zatvara južni krak

Sl. 8. Snimak sonde br. 2

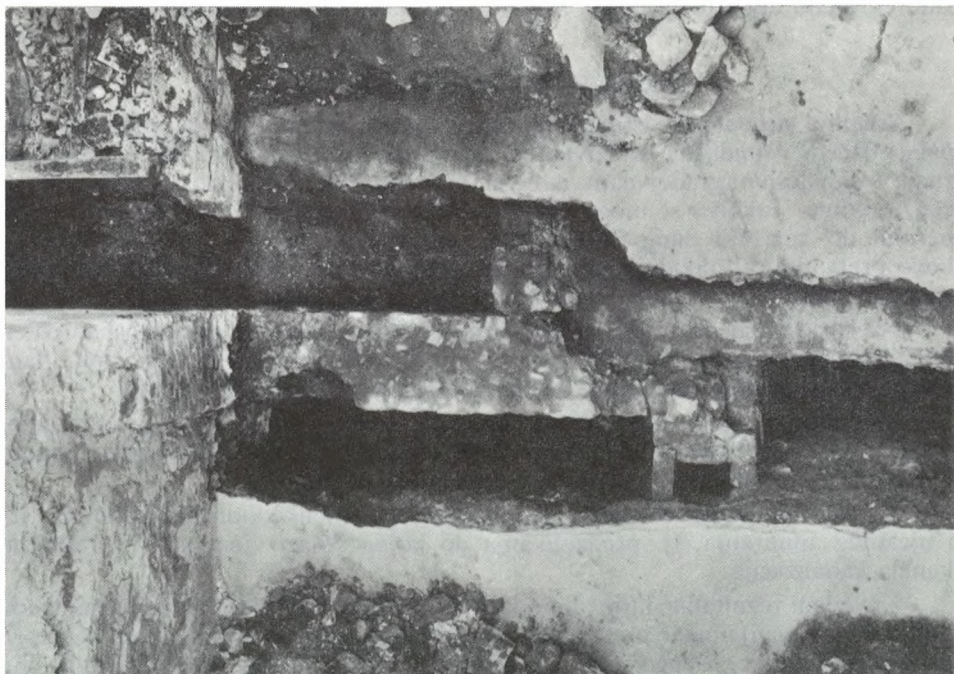
Sl. 9. Snimak sonde br. 3

pronađenog zida. Prostor sonde ispod vrtne zemlje zauzima konstantni sloj štuta koji kontinuirano ispod sačuvane žbuke na unutrašnjoj stijenci zida. Otkriveni zid pronađen je u nastavku jugozapadnog kuta dvorišta, koji skreće nešto dalje od njega pod pravim kutom prema zapadu. Zid je zidan od fino obrađenih kvadara, a povezani su milimetarskim sljubnicama. Unutrašnje stijenske zida su ožbukane, što nesumnjivo govori o opremi interijera. Na zapadnom zidu pregradnog ogradnog zida dvorišta otkrivena je niša (ova zona ogradnog zida predstavlja integralni dio pronađenog zida); gornja stranica niše recentnim zahvatom je devastirana. Na spoju barokne palače (istočni završetak južne fasade) i istočnog kraka pronađenog zida u sondi konstatirana je kontinuirana reška, što znači da je pronađeni zid devastiran izgradnjom barokne palače (slika 9.).

Sonda broj 4.

Sonda je locirana okomito na ugao – proširenje južne fasade barokne palače Restić. Ona zauzima čitavu širinu ulice, a na jugu završava zidom kortine. Istraživanje ove sonde imalo je za svrhu definiranje pronađenog zida u sondi br. 3. tj. njegovog skretanja prema zapadu. Također se postavilo pitanje kojoj prostoriji pripada sačuvana svodna konzola koja se nalazi u kutu, tj. na mjestu artikulacije južne fasade palače.

Odmah nakon uklanjanja betonske podloge ulice pojavio se zid smjera sjever-jug koji se poklapa s kutom proširenja južne fasade barokne palače Restić. Po sredini ulice zid pod pravim kutom skreće prema istoku. Na njegovom završetku poja-

Sl. 10. Snimak sonde br. 4

(sve fotografije u okviru ovog članka snimio: Miljenko Mojaš)

vio se zid suprotne orijentacije koji se nalijepio na njega. Njihov spoj uništen je recentnom betonskom pločom. Na zapadnom dijelu sonde ispod konstantnog sloja šuta, na dubini 2,55 m od zatečene nivelete, pronađen je živac na kojem je temeljen pronađeni zid smjera sjever-jug. U ovoj zoni istraženo je vanjsko lice pronađenog zida koje po strukturi odgovara pronađenom zidu u sondi broj 3. Uklanjanjem žbuke sa zapadnog proširenja barokne palače utvrđeno je da je njezin kut nasjeo na pronađeni zid. Ovaj spoj je napravljen pomoću opeka, a ispod njih nalazi se izvorni zid ranijeg objekta. Također je otkrivena reška na spoju ranijeg zida i istočnog završetka proširenja barokne palače, koja je rezultat njezinog naslanjanja na izvorni zid objekta. Unutrašnje stijenke izvornih otkrivenih zidova su ožbukane. Zbog njihovog definiranja otvorena je sonda na spoju artikulacije južne fasade palače ispod sačuvane svodne konzole. U sondi je pronađeno popločenje izrađeno u opeci, a na njegovom zapadnom dijelu pronađena je ivica žbuke koja zatvara ovaj prostor na zapadu, koji odgovara poziciji današnjeg istočnog zida proširenja palače, samo što je pronađeni spoj uništen recentnim zahvatom.

Zid koji se nalijepio na jugozapadni završetak otkrivenog zida, atribuiran je šahtom kanala oborinskih voda. Na spoj pronađenih zidova nasjela je betonska ploča recentne septičke jame koja više nije u funkciji. Njezina sjeverna stranica koristi nastavak, tj. istočni krak pronađenog zida smjera sjever-jug za svoje uporište. Ovaj krak sačuvan je u visini dva korša iznad njegove temeljne stope. Njegov način zidanja odgovara već opisanom zidu koji je registriran u sondi br. 3. (slika 10.)

Dakle, pronađene zidove »L« oblika u sondama broj 3. i 4. vjerojatno treba sagledavati u kontekstu jedinstvene cjeline prostorije u tlocrtnom gabaritu, a njezinu elevaciju definira sačuvana svodna konzola u kutu proširenja palače.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Zaštitna arheološka istraživanja su izvođena u prostoru dvorišta barokne palače Restić i sondažna istraživanja u zoni ulice Ispod mira pružila su nove spoznaje o povijesnim građevinama koje su egzistirale na ovom prostoru do potresa 1667. godine. Također se mogu pratiti promjene ovog prostora od postpotresnog perioda do današnjih dana. Prvenstveno anuliranjem građevinskih čestica, pa njihovo pretvaranje u deponij odbačenog materijala, do formiranja dvorišta-terase tijekom preuređenja palače i otvaranje Dječjeg zakloništa 1893. godine.

Na istraženom prostoru dvorišta pronađena je trodjelna građevinska čestica koja predstavlja južni završetak istočnog niza bloka kojeg na zapadu i istoku flankiraju današnje ulice, Restićeva na zapadu i Đura Baljevića na istoku.

Međutim, njegov završetak na jugu nije izvoran što potvrđuju materijalni ostaci pronađeni u ulici Ispod mira kao i kanal kanalizacije fiksiran u jugozapadnom kutu dvorišta, nad čijim je svodom izgrađen zid strijelnice.

Također je indikativan nalaz nastavka istočne stijenke klončine (sonda br. 1.) i njezinog anuliranja, tj. predziđivanja do kojeg dolazi vjerojatno izgradnjom kanala kanalizacije.

Navedeni rezultati zahtijevaju odgovor na nekoliko pitanja: zbog čega i kada dolazi do sužavanja južne prostorije, odnosno južnog dijela istočnog niza kao i pripadajuće klončine? Drugo pitanje odnosi se na vrijeme izgradnje strijelnice čiju relativnu kronologiju definira kanal kanalizacije na kojem je ona izgrađena.

Na prvo pitanje može se odgovoriti fiksiranim nalazima u dvorištu, sonda br. 1. i 2. i predloženom rekonstrukcijom (vidi grafički prilog), koja je napravljena na

osnovi njihovog predloška, te odnosa prema kortini koja spaja bastione Sv. Spasitelja i Sv. Stjepana (izgrađenih u drugoj polovini 17. stoljeća).¹⁵ Također treba ostaviti mogućnost koja se mogla dogoditi već 1418. godine, kada se stari zid prema moru udvostručuje. Za raniju dataciju sužavanja južnog dijela istočnog niza govori pronađena strijelnica koja se na osnovi svog oblika može datirati u prve decenije 15. stoljeća.¹⁶ Sama stratigrafija nalaza potvrđuje da je ona izgrađena u drugoj fazi, kada dolazi do sužavanja istočnog niza na jugu. U svakom slučaju, ako tipološka karakteristika nije relevantna za dataciju (u što sumnjam), strijelnica je egzistirala kratko vrijeme, tj. tijekom izgradnje odnosno proširenja zida prema moru 1418. godine ili izgradnje kortine u drugoj polovini 17. stoljeća (što je znatno teže argumentirati njezinom tipologijom).

Prvoj fazi južnog završetka istočnog niza pripada pronađeni zid u sondama br. 1. i 2. Sondom broj 1. definira se protezanje klončine prema jugu, koja se anulira izgradnjom druge faze niza. Predloženom rekonstrukcijom na bazi nalaza dobivena je logična artikulirana prostorija koja se svojim jugoistočnim završetkom neposredno približava sjevernom zidu kortine, što jače argumentira postavljenu hipotezu da je južni zid niza pomaknut prema sjeveru tijekom prvih decenija 15. stoljeća. Ovom treba pridodati dvoslojnost istočnog zida niza koje prva faza formira logičnu cjelinu s već navedenim izvornim južnim zidom niza. Pronađene zidove »L« oblika vjerojatno treba sagledavati u kontekstu jedinstvene cjeline prostorije u tlocrtnom gabaritu, a njezinu elevaciju determinira sačuvana svodna konzola u kutu artikulacije palače.

Donja vremenska granica pronađenih povijesnih struktura najranije može ići u 13. stoljeće, s mogućnošću njihove izgradnje i u slijedećem stoljeću. One egzistiraju do potresa 1667. godine, kada dolazi do rušenja, negiranja i pretvaranja njihovih prostora u deponij odbačenog materijala. U 19. stoljeću ovaj prostor se reaktivira u dvorište barokne palače.

¹⁵ Lukša Beritić, Utvrđenja grada Dubrovnika, Zagreb 1955, 183–191.

¹⁶ Ibid, 40–41.

Ivica Žile

RESULTS OF ARCHEOLOGICAL RESEARCH IN THE RESTIĆ PALACE
YARD IN DUBROVNIK
(PUSTIJERNA)

Summary

Protective archeological research has been completed in the yard of the baroque palace Restić No. 7, in Pustijerna, the southeastern section of the old city nucleus.

A tripartite construction (southern end of the eastern block) was found in the explored yard section. However, the material findings in Ispod Mira street and the sewage canal fixed in the southwestern section of the yard (above which an embrasure had been built) proved that the southern ending was not authentic. These results impose several questions: First, why and when were the southern room and the southern part of the eastern wall narrowed? Second, when was the shooting-range (embrasure) built? Its relative chronology can be established from the sewage canal on which it was built.

The first issue can be explained by fixed findings in the yard and in probes no. 1 and 2, and their connections with the cortine, which connects the St. Saviour and St. Stephan bastions, built in the second half of the 17th century. We can also consider the possibility that it was built in 1418 when the old wall facing the sea was doubled. An earlier date can be concluded for when the south section of the established block was narrowed, because of the discovered shooting-range, which on the basis of its shape can be dated to the early 15th century. The findings stratigraphy confirms that the shooting-range was built in the second phase, when the southern section of the eastern wall was narrowed. However, if typological characteristics were not relevant for datation (which I doubt), the shooting-range existed for a short period, i.e. during the construction and widening of the seaward wall in 1418, or during the construction of the cortine in the second half of the 17th century (which is more difficult to prove with its typology).

One of the most interesting findings of the recent research is a unique example of a wellcistern, whose shape (fringe) has all typological characteristics of a well, but according its water collection it can typologically be classified as a cistern.